

Снежана М. ПЕТРОВИЋ*
Марија Д. ВУЧКОВИЋ
Институт за српски језик САНУ, Београд

ЕТИМОЛОШКИ РЕЧНИЦИ СРПСКОГ ЈЕЗИКА – ОД КОНЦЕПЦИЈЕ КА МЕТОДОЛОГИЈИ**

У области савремене српске етимолошке лексикографије у току је израда два речника: вишетоног *Етимолошког речника српског језика* (ЕРСЈ) и *Приручног етимолошког речника српског језика* (ПЕРСЈ). Први је речник типа тезауруса, чија грађа обухвата целокупан лексички материјал, док се други ограничава на тумачење основног лексичког фонда. Ова два речника имају различите концепције, што се огледа у начину селекције и организације лексичке грађе, у начину формирања одредница и избора насловне речи, затим у структури одреднице, као и у начину цитирања литературе и извора. Циљ рада је да се поређењем одговарајућих сегмената ова два речника (леме на *a-* и *b-*) идентификују и представе разлике у методолошкој обради одредница, проистекле из различитих концепција.

Кључне речи: етимологија, етимолошки речници, лексикографска методологија, металекси-кографија, српски језик.

0. При Етимолошком одсеку Института за српски језик САНУ напоредо се израђују два етимолошка речника српског језика. Крајем прошлог века отпочео је дугорочни пројекат израде *Етимолошког речника српског језика* (ЕРСЈ),¹ који је конципиран као тезаурусни вишетошник, намењен првенствено стручној јавности. Тај речник карактерише широки захват у књижевни језик и дијалекте² ван кога остају практично само сасвим рецентни лексички слојеви.³ Млађи пројекат израде *Приручног етимолошког речника српског језика* (ПЕРСЈ),⁴ који се фокусира на основни

---

* snezanaa@gmail.com

** Овај рад је настао у оквиру пројекта „Етимолошка истраживања српског језика и израда Етимолошког речника српског језика” (178007), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

¹ До сада су објављене три свеске ЕРСЈ, које обухватају лексеме од **а** до **бјенути**.

² О концепцијским променама у домену дијалекатског обухвата в. детаљније ЕРСЈ 1: 6.

³ О селективном приступу одређеним сегментима лексике в. детаљније ОС XVI–XVIII.

⁴ Анализа се заснива на радној верзији ПЕРСЈ, која подлеже накнадном редиговању. Како су оба речника коауторски подухвати, одреднице, иако имају исту општу структуру, неминовно носе печат стручног профила, па чак и личности својих основних обрађивача.

лексички фонд савременог српског језика,⁵ треба да изнедри етимолошки речник научно-популарног профила. Прва компонента, научна, долази до изражаја на плану високо постављених критеријума етимолошке обраде и доприноса савременој етимологији (Лома 2013а; Влајић-Поповић, Бјелетић 2016), а друга, популарна, огледа се у домену избора и начина презентације речи које се етимолошки обрађују и у настојању да у ступњевитом тумачењу један део информација буде прилагођен (пред)знању и интересовањима шире публике⁶ (Бјелетић, Влајић-Поповић 2013б: 150–151).⁷ Оба речника приступају обради лексичке грађе полазећи од тога да етимологија не подразумева само одређивање порекла речи него и осветљавање њихове историје (уп. Vuchi 2016: 344–345). Већина савремених етимолошких речника примењује овакав метод, а међу собом се разликују углавном по томе на који од два аспекта стављају тежиште. У том погледу, ЕРСЈ је (до сада био) доминантније оријентисан на тумачење порекла речи, док ПЕРСЈ тежи томе да подједнаку пажњу поклони и једној и другој врсти информација.⁸

1. Иако у етимолошкој пракси етимолошка лексикографија заузима централно место, у последње време је више пута истицано да се теорији и пракси израде етимолошких речника, као и питањима њихове рецепције, не посвећује довољна пажња (уп. Liberman 2010; Durkin 2015; Stachowski 2015; Воћек 2016). Ипак, до сада је предложено неколико типологија етимолошких речника, а њихово поређење открива да се – упркос разликама које се тичу времена када су настале, стања етимологије као научне дисциплине и њеног места међу другим лингвистичким дисциплинама, као и конкретних лингвистичких традиција у оквиру којих су формулисани – оне баве мање-више истим проблемима и установљавају одређен број заједничких параметара⁹ (Воћек 2016). Ти параметри се могу користити као оруђа која обезбеђују већу објективност резултата поређења, класификације и евалуације етимолошких речника (како завршених, тако и оних чија је израда у току), али и као врло корисне смернице приликом осмишљавања будућих подухвата из области

⁵ Избор лема извршен је на основу *Речника савременог српског књижевног језика с језичким саветником* Милоша Московљевића, који је први пут објављен 1966. године и садржи око 50.000 лексема. Планирано је да прво издање ПЕРСЈ садржи близу 4.000 одредница из најужег језгра основног фонда, а друго, проширено, око 7.500 одредница (Бјелетић, Влајић-Поповић 2013б: 146). Треба напоменути да се ограничење на савремени језик односи на избор лема, док, гледано у целини, ПЕРСЈ карактерише „незанемарљива заступљеност дијалекатске лексике“ (Влајић-Поповић 2013: 167) и „релативно широко укључивање историјских потврда“ (Влајић-Поповић, Бјелетић 2016: 199), што је у функцији бољег тумачења порекла лема. Такве речи биће претраживе посредством регистра, чиме се захват ПЕРСЈ умногоме шири.

⁶ О томе да је неопходно одређено предзнање приликом коришћења етимолошких речника, а да је општи ниво лингвистичких знања све нижи, в. нпр. Liberman 2010: 51, 54.

⁷ Првобитна концепција ПЕРСЈ је током рада промењена, те је тежиште с популарне пренето на научну компоненту с идејом да овај речник послужи као основица за иницијално планирану краћу и популарнију верзију (Бјелетић, Влајић-Поповић 2013б: 146; Влајић-Поповић, Бјелетић 2016: 198). Сматра се да би у идеалној ситуацији за сваки језик требало да постоје бар три различита типа етимолошких речника, како би се задовољиле потребе свих потенцијалних корисника (Stachowski 2015: 280).

⁸ О томе да се у новијим речницима све више спаја етимологија, у ужем смислу истраживања порекла речи, са историјом, као и о томе да ће један од важних изазова етимолошке лексикографске праксе бити проналажење равнотеже између информација из различитих хронолошких и тематских нивоа, в. више у Liberman 2015: 233–234.

⁹ Нпр. дубина и смер етимолошке анализе (проспективни или ретроспективни), број језика који се узимају у обзир приликом компарације, захват и организација језичке грађе, структура одреднице, литература, профил етимолошког речника итд.

етимолошке лексикографије (*idem*). Пошавши од описаног стања ствари на пољу методологије етимолошке лексикографије, настојале смо да се осврнемо на нека од најважнијих питања из тог домена и покажемо које су сличности и разлике у начину на који се ЕРСЈ и ПЕРСЈ односе према њима у актуелном тренутку.

2. Како је на почетку речено, ова два речника имају различите концепције, што се огледа у начину селекције и организације лексичке грађе, у начину формирања одредница и избора насловне речи, у структури одреднице, као и у начину цитирања литературе и извора. Циљ рада је да се поређењем одговарајућих сегмената у ова два речника (леме на *a-* и *b-*) установе и представе разлике у методолошкој обради одредница, проистекле из различитих концепција.¹⁰ Треба имати у виду чињеницу да су у ПЕРСЈ анализирани одреднице из сегмента од *a* до *биџ* специфичне у односу на остале по томе што им претходи одговарајући сегмент у ЕРСЈ, док ће ситуација убудуће бити обрнута, тј. ЕРСЈ ће следити ПЕРСЈ, чији је један од циљева да буде окосница будућих свезака тезауруса (Бјелетић, Влајић-Поповић 2013б: 151; Влајић-Поповић, Бјелетић 2016: 198).

3.1. Упадљива разлика између тезаурусног ЕРСЈ и ПЕРСЈ, оријентисаног на основни лексички фонд, тиче се броја одредница у упоређеним сегментима. Досад објављене свеске ЕРСЈ обухватају лексеме од *a* до *бјенути*, које су обрађене у оквиру готово 2.000 одредница, док ће одговарајући сегмент ПЕРСЈ имати свега 130–140 одредница. Тако су, на пример, одреднице *биџтар* и *биџтанга* суседне у ПЕРСЈ, док се у ЕРСЈ између њих налази 6 одредница: **бистек**, **бистијерна**, **бистош**, **бистрица**, **бит** и **†Бит** (3: 317–319).

3.2. Треба напоменути да немали број одредница у ПЕРСЈ укључује, у неком виду, материјал из одредница у ЕРСЈ које немају свој пандан у ПЕРСЈ. У ЕРСЈ поједини деривати, иако формално-семантички довољно јасно везани с основном речи – најчешће због прајезичке старине, а и ради веће прегледности грађе – имају статус леме, нпр. **белац** (3: 79–80), **белети** (*id.* 93–95), **белило** (*id.* 98–99), **белина** (*id.* 99–100), **белити** (*id.* 102–106), **белобрад** (*id.* 112–113) итд. У ПЕРСЈ су поменуте лексеме наведене у оквиру одреднице основне речи (*s. v.* *бџо*) као њене изведенице.¹¹ Затим се у ПЕРСЈ у први део одредница¹² појединих позајмљеница (нпр. *s. v.* *бáиџта*) стављају и с њима повезани деривати настали у језику даваоцу, који су,

¹⁰ Треба поменути да међу речницима постоје не само методолошке већ и суштинске разлике, тј. разлике у тумачењу порекла појединих речи. Нпр. за лексему **бандоглав** се у ЕРСЈ 2: 157 каже да је њено порекло нејасно, уз опрезно изношење претпоставке да би могла бити у вези с речју *бадањ* као метафором за велику и шупљу главу, а и за тврдоглавост, док се у ПЕРСЈ *s. v.* *бандоглав* она тумачи као придевска сложеница са покрајинским *бáнда* 'страна' (чија се етимологија даје у пројектету исте одреднице) у првом и *гáва* у другом делу. Дакле, у ПЕРСЈ се децидирано износи ново решење речи за коју је претходно у ЕРСЈ дат у основи негативан етимолошки суд. Други илустративан пример је етимологија речи *бáле*. У оба речника се претпоставља да она вероватно потиче од румунског *bale* pl. 'пена, слине' (*v.* ЕРСЈ 2: 114 *s. v.* **бала**¹), али је у ПЕРСЈ изнето тумачење допуњено новом хипотезом о словенском пореклу румунског етимона (од слов. **bělъ* 'бео'), те би, дакле, с.-х. реч била повратна позајмљеница. У овом случају је посредни суштинска допуна која заправо садржи предлог новог етимолошког решења. В. Влајић-Поповић, Бјелетић 2016, где се разматра научни допринос ПЕРСЈ етимолошкој науци у поређењу са Скоковим етимолошким речником (Skok).

¹¹ У неким случајевима сродни облици и деривати који се у ЕРСЈ обрађују у оквиру засебних пуних одредница, уп. нпр. **алав** (1: 101) и **бирати**¹ (3: 279–288), у ПЕРСЈ добијају статус празних одредница, тј. упућеница на главне, пуне одреднице, те се тако *s. v.* *алав* упућује на *ала*, а *s. v.* *бирати* на *брати*.

¹² Детаљније о структури одреднице и о њеном првом делу *v.* § 4 и 5.

будући да нису посредни домаће изведенице, у ЕРСЈ издвојени у засебне одреднице, уп. **баштован** (2: 284–285). Такође, поједине речи које су у ЕРСЈ протумачене у посебној одредници као позајмљенице из црквенословенског, уп. нпр. **бекство** (3: 71), у ПЕРСЈ се налазе у првом делу одредница речи са којима их повезује заједничко дубље порекло (у овом случају *s. v. бѣжати*), а на њихово непосредно извођење од цсл. облика указује се у трећем делу¹³. У већини случајева лексеме из одредница које постоје само у ЕРСЈ – а то су најчешће покрајинске или застареле речи – у ПЕРСЈ се наводе у склопу етимолошке дискусије посвећене лемама из основног лексичког фонда са којима су повезане сродством или хомонимијом. Тако се **аждер**, који има своју одредницу у ЕРСЈ (1: 68), у ПЕРСЈ помиње *s. v. аждѣја*, такође и **амал** (ЕРСЈ 1: 141) *s. v. амѣлија*, **бак**² (id. 2: 91–92) *s. v. бѣк*, **банак** (id. 2: 144–146) *s. v. бѣнка*, хомоним **бешика**² (id. 3: 211) *s. v. бѣшика* итд.¹⁴ Начелно, две су основне сврхе тога ширења захвата у ПЕРСЈ: да се олакша потоњи рад на ЕРСЈ и да се прошири читаочево познавање српског језика. Другим речима, читаоцу не сервирамо само етимологије речи које се свакодневно користе, него га поводом њих упознајемо и са неким речима које су на ивици или чак изван његовог лексичког фонда.

3.3. С друге стране, популарна намена ПЕРСЈ отворила је врата неким речима страног порекла које су постале део општег лексикона, те у испитиваном одсечку од *a* до *бѣч* постоји преко 20 нових одредница којих нема у ЕРСЈ: *авѣѣн*, *адрѣса*, *аѣродром*, *ѣкт*, *ѣктѣван*, *ѣкција*, *ѣлбѣм*, *ѣлкохол*, *аѣрѣт*, *ѣрмија*, *ѣсфалт*, *ѣтѣм*, *ѣто*, *аутомѣбил*, *аутомѣбус*, *бѣза*, *бѣзѣн*, *бѣндѣт*, *бѣнзѣн*, *библиѣтека*, *бѣоскоп*, *биѣикл* и др.

4. Оба речника имају сличну општу структуру одреднице: у првом делу се наводе облици етимологисаних речи – насловна реч, њене варијанте и изведенице, у другом се изриче етимолошки суд, а у трећем следи етимолошка дискусија.¹⁵ Формална разлика огледа се у томе што одреднице у ПЕРСЈ имају и четврти део, у коме се цитира коришћена литература (о реферисању на литературу у ЕРСЈ в. § 8).

5. Најупадљивија разлика постоји између првих делова одреднице и она најјасније одражава разлике у концепцији.

5.1.1. Насловна реч у ЕРСЈ не представља лексему, већ „хиперлему”, без акцента, граматичког одређења и значења, тј. полазни облик, пре свега у творбеном смислу, за дијалекатске, историјске и остале варијанте и деривате који следе (Бјелетић, Влајић-Поповић и др. 2013: 69). У тезаурусу постоји више типова насловних речи: оне могу припадати фонду стандардног језика, уп. **бацити** (ЕРСЈ 2: 266–268); могу бити дијалектизми, уп. **багузати**, **бакати** (id. 2: 55, 101); могу бити застареле речи, што се обележава крстићем, уп. **ѣаѣе** (id. 1: 238); њихов облик може бити реконструисан, што је маркирано звездицом, уп. ***бакарити**¹⁶ (id. 2: 100–101); за глаголе који се употребљавају само с префиксом као насловна реч се даје симплекс с цртицом, уп. **-балабачити** (id. 2: 116).

¹³ О трећем делу одреднице в. детаљније § 4 и 7.

¹⁴ У датим примерима је етимолошка обрада претходно спроведена у ЕРСЈ допринела уочавању лексичких односа експлицираних у ПЕРСЈ.

¹⁵ Детаљније о структури одреднице у ЕРСЈ в. ОС XIII–XV; ЕРСЈ 1: 8–9. За ПЕРСЈ в. Бјелетић, Влајић-Поповић 2013б: 147–150, као и одреднице цитиране у Бјелетић, Влајић-Поповић у овом зборнику.

¹⁶ Посреди је реконструисани инфинитив глагола потврђеног у дијалектима који су изгубили тај облик.

5.1.2. У ПЕРСЈ, који се фокусира на савремени стандардни језик, насловне речи су типски једнообразне: нема историјских ни дијалекатских лексема, а реконструира се једино симплекс глагола који се употребљавају само с префиксом (нпр. *-клатити*). Стога је у том речнику насловна реч конкретна лексема, са акцентом и граматичким одређењем, по правилу без семантичке дефиниције (Бјелетић, Влајић-Поповић 2013б: 147–148).

5.1.3. Постоје случајеви када се у оба речника разматра приближно иста језичка грађа, али одговарајуће одреднице у њима немају исте насловне речи. У ПЕРСЈ је носилац одреднице, по правилу, реч из основног лексичког фонда (нпр. *баќтати се*, *баљон*) и стога има примера када то није творбено основна реч, већ нека њена најфреквентнија изведеница (нпр. *аљкав*, *безобразан*, *бесомучан*).¹⁷ У одговарајућим одредницама ЕРСЈ, где лема не мора бити реч из основног лексичког фонда, она је творбено примарнија реч, в. **аљкати**, **безобраз**, **бесомук** (1: 138; 3: 58–59, 183), ређа форма гласовно ближа изворном облику, в. **бахтати** (2: 263–264), или пак облик позајмљенице који је старији или распрострањенији у дијалектима, в. **балун** (id. 133), док је **балон** (id. 130) празна одредница.

5.1.4. Хомоними¹⁸ међу насловним речима означени су у оба речника експонентним бројевима. Разумљиво је што због различите ширине захвата таквих одредница има много више у тезаурусном него у приручном речнику, уп. нпр. у ЕРСЈ **алат**¹ 'оруђе', **алат**² 'бродско уже', **алат**³ 'коњ риђе длаке' (1: 112–113) и **батак**¹ 'голеница у птица', **батак**² 'расипник', **батак**³ 'подводно место' (2: 233–235), с једне стране, и само *ала̄т*¹⁹ 'оруђе' и *ба̄так* 'голеница у птица' у ПЕРСЈ, с друге. Из истог разлога се у ПЕРСЈ хомоним, који не испуњава услове да буде обрађен у самосталној одредници, понекад помиње у трећем делу одреднице свог парњака, који има статус леме, нпр. *бе̄шика* 'колевка' s. v. *бе̄шика* и *бӣч* 'прамен косе, вуне' s. v. *бӣч*. У ЕРСЈ поменути хомоними имају засебне одреднице: **бешика**¹, **бешика**² (3: 210–211) и **бич**¹, **бич**² (id. 348–350).²⁰ У поређеним сегментима ова два речника постоји и случај да је, због различитих критеријума у избору лексике, један члан хомонимског пара, књижевна позајмљеница *армија*, укључен у ПЕРСЈ, а други, дијалекатска позајмљеница **армија** 'коњска болест', у ЕРСЈ (1: 208).

¹⁷ В. Бјелетић, Влајић-Поповић 2013б: 148.

¹⁸ Пошто се у наслову одреднице наводи цитатни облик речи, нпр. облик инфинитива за глаголе, номинатива једине за именице итд., бројевима у експоненту се у оба речника обележавају и хомоморфи, нпр. **бити**¹ и **бити**² у ЕРСЈ 3: 324–339, односно *бӣти*¹ и *бӣти*² у ПЕРСЈ. У ЕРСЈ се на исти начин обележавају и хомографи, пошто се насловне речи не акцентују, укључујући речи које су подударне у писаном облику, а не припадају истој граматичкој врсти, нпр. узвик **ала**¹, **ала**² 'митолошка неман', **ала**³ 'тетка и сл.', **ала**⁴ 'кухињска посуда за цеђење', везник **ала**⁵, **ала**⁶ 'нужник' (1: 95–98). У ПЕРСЈ такве речи, које припадају различитим граматичким врстама, нису обележене експонентним бројевима, нпр. *ала* 'митолошка неман' и узвик *ала*.

¹⁹ В. ову одредницу у Бјелетић, Влајић-Поповић у овом зборнику.

²⁰ О различитом статусу хомонимских парњака у ова два речника сведоче и следећи примери. У ЕРСЈ постоје две одреднице за хомониме **банда**¹ 'разбојничка дружина' и **банда**² 'страна' (2: 149–151), а у ПЕРСЈ само први парњак има засебну одредницу (*ба̄нда*), док се други помиње приликом тумачења порекла лексеме *бандоглав*, с тим што се у тој одредници упућује и на први парњак уз напомену да су етимони оба хомонима истог крајњег порекла. Затим, у ПЕРСЈ се у трећем делу одреднице *бӣће* наводи хомоним покр. *бӣће* 'мрешћење рибе'. У ЕРСЈ **биће**¹ (3: 343–343) одговара одредници *бӣће* у ПЕРСЈ, **биће**² (id. 344) јесте прилог-речца са значењем 'можда', док је поменути дијалектизам, *бӣће* 'мрешћење рибе', увршћен s. v. **бити**² (id. 329–339) као његова изведеница.

5.2.1. У ЕРСЈ за насловном речи следе њене потврде из различитих извора, дијалекатских и књижевних, затим варијанте и изведенице чији редослед одражава – колико је то могуће линеарно представити – творбени развој етимологисане лексичке породице. У принципу, наводе се све потврде из коришћених извора, које су акцентоване, граматички и значењски дефинисане, са цитираним ширим контекстом записа у случају недоумице око облика или значења, и снабдевене информацијом о ареалу (за дијалекатске потврде) и извору. Тезаурусни карактер речника условио је то да је први део одредница често њихов најобимнији сегмент.

5.2.2. У ПЕРСЈ се иза леме селективно наводе акцентовани и граматички идентификовани варијантни облици, речи из истог творбеног гнезда, као и изрази, који су већином фреквентне лексичке јединице из стандардног језика.²¹ Отуда у првом делу одреднице углавном нема дефиниција значења,²² као ни информације о извору, док се убикација наводи, ако је то релевантно, само у случају дијалекатских облика.²³ У поређеним сегментима, у којима ПЕРСЈ следи ЕРСЈ, подаци из првог дела одреднице ЕРСЈ којима није место у првом делу речничког чланка концепцијски другачијег ПЕРСЈ, а битни су за етимолошку дискусију, могу бити сумарно представљени у трећем делу одговарајуће одреднице ПЕРСЈ.²⁴

5.3. Први део одреднице се у оба речника завршава навођењем историјских потврда, на првом месту старосрпских, а по потреби и српскословенских – с тим што се најстарија потврда обавезно датира.²⁵ У оба речника грађа из савременог језика начелно има превагу у односу на историјску, на шта је, поред за ПЕРСЈ карактеристичног фокусирања на савремени стандардни језик, у великој мери утицао карактер расположивих лексикографских извора. Међутим, током израде ЕРСЈ дошло је до промене односа ауторског колектива према историјским потврдама: док је у почетку њихова улога била претежно ограничена на документовање и датирање првог помена речи у писаним изворима, касније се оне, нарочито од треће свеске, знатно темељније и с већом критичношћу²⁶ ексцерпирају и цитирају, и то првенствено из старосрпских и српскословенских извора, често уз навођење ширег контекста записа (уп. ЕРСЈ 3: 5). У ПЕРСЈ се још већа пажња поклања старијем српском пи-

²¹ Могу се селективно наводити дијалектизми, о томе детаљније в. Влајић-Поповић 2013: 168, и архаизми, нпр. заст. *бѣда/бијѣда* 'клевета' s. v. *бѣдити*, по правилу, онда када се њихов облик или значење помињу у трећем делу одреднице као аргумент у етимолошкој дискусији.

²² Дефиниције значења се дају кад се скреће пажња на неко мање фреквентно значење, нпр. *балѡн*, *-ѡна* m., такође 'бокаста стаклена боца за течност оплетена пружењем', које може бити и покрајинско, нпр. *бѡсна*, *-ѡ f.*, покр. и 'басма, мистичне речи које се изговарају при бајању', или застарело, нпр. *двојник*, *-а* m. заст. 'близанац'. У питању су, по правилу, значења која су битна за каснију етимолошку дискусију. За ПЕРСЈ је карактеристично навођење примера из народних умотворина (песамa, прича, пословица) у циљу илустрације употребе одређених облика и значења, в. детаљније Бјелетић, Влајић-Поповић у овом зборнику.

²³ Нпр. дијал. *бла* ' (Тимок) s. v. *бѡва*.

²⁴ Нпр. трећи део одреднице *адвокат* у ПЕРСЈ садржи коментар о ареалу варијантних облика, који је заснован на подацима из првог дела одговарајуће одреднице у ЕРСЈ (1: 63–64 s. v. *адвокат*). Такође, у трећем делу одреднице *белег* у ПЕРСЈ дају се напомене о ширем распону значења старих и дијалекатских потврда нотираних у првом делу одговарајућег речничког чланка у ЕРСЈ (3: 83–67 s. v. *белег*).

²⁵ За први помен насловне речи дају се и њене посредне потврде (деривати, оними), уколико су посведочене раније од насловног облика (Бјелетић, Влајић-Поповић 2013б: 148–149).

²⁶ Под тим се, пре свега, подразумева разграничавање старосрпских од српскословенских потврда у Даничићевом речнику (РКС) и идентификација српскословенских потврда у Миклошичевом лексикону (LPS), као и провера оригиналне грађије у оба поменута извора.

саном наслеђу,²⁷ што је мотивисано чињеницом да се етимологија речи словенског порекла неретко тумачи на хронолошким равнима плићим од прасловенске. У таквим случајевима је потребна хронолошко-генеалозна стратификација етимона²⁸ прецизнија од оне досад спровођене у ЕРСЈ, при чему историјске потврде, уколико их има, играју важну улогу (уп. детаљније Бјелетић 2015; Petrović 2015; Влајић-Поповић, Бјелетић 2016: 199–200).

6.1. Други део одреднице садржи сажето објашњење порекла насловне речи који почиње етимолошким судом. Оба речника полазе од тога да постоје три основна типа етимолошког суда: реч може бити наслеђена, позајмљена или бити домаћа креација (уп. Vuchi 2016: 340–344). Уколико је реч наслеђена, наводи се реконструисани предлогак, углавном прасловенски, евентуално јужнословенски. За позајмљенице се наводи одговарајући страни предлогак – непосредни ако га је могуће утврдити, или крајњи ако су путеви преузимања нејасни или вишеструки.²⁹ За калкове се наводи страни предлогак који је у основи домаће творбе. Трећу групу чине речи које су резултат деривације настале у оквиру српског језика, домаћим или одомаћеним алоглотским творбеним средствима. Њихову деривациону основу може чинити било домаћа, словенска реч, било позајмљена. На почетку другог дела овог типа одредница упућује се на исходишне (српске) речи које се или тумаче у засебној одредници, нпр. s. vv. *кажипрст*, *бесџучан* (ПЕРСЈ), **бедва**, **бесомук** (ЕРСЈ 3: 30–31, 183), или се њихово дубље порекло разматра у трећем делу исте одреднице, нпр. s. vv. *вајкати се*, *раџдрагџан* (ПЕРСЈ), **белена**, **бердиван** (ЕРСЈ 3: 91–92, 161).³⁰

6.2. Паралеле из словенских језика, на којима се темељи прасловенска реконструкција, у оба речника се наводе у другом делу, одмах иза реконструисаног псл. облика. У досад објављеним свескама ЕРСЈ паралеле из других језика за позајмљенице такође се наводе у другом делу, уп. **аван**¹ (1: 46), **беба** (3: 18–19), што значи да је структура овог дела одреднице иста и за наслеђену и за позајмљену лексику. У ПЕРСЈ се пак паралеле за позајмљенице наводе у трећем делу (нпр. s. vv. *аван*, *бѣба*) јер немају исти методолошки значај као паралеле из сродних језика за наслеђену лексику. Прецизније, те паралеле нису чињенице на основу којих се реконструише облик етимона, већ сведочанства о распрострањености и путевима позајмљивања исходишног страног предлошка.

6.3. Разлика у другом делу одредница уочава се код лексике из књижевног регистра, чије се порекло тумачи на хронолошким равнима плићим од прасловенске, а која не спада у рецентније позајмљенице из појединих словенских језика.³¹ У тим

²⁷ Стога неке одреднице у ПЕРСЈ, нпр. *бајати*, *балсам*, *безбедан*, *безобразан*, *бѣс*, садрже стерп. и(ли) српсл. материјал којег нема у одговарајућим одредницама ЕРСЈ: **бајати** (2: 83–84), **балсам** (id. 131), **безбедан** (3: 49), **безобраз** (id. 58–59), **бѣс** (id. 172–174).

²⁸ На пример, реч може бити наслеђена из прасловенског или настала у каснијој фази већ осамосталеног језика, може бити црквенословенизам преузет из српкословенског или рускословенског, или пак позајмљеница из другог словенског језика, најчешће руског и чешког.

²⁹ О томе да је, када су позајмљенице посредни, утврђивање њиховог крајњег извора понекад лакше од установљавања путева преузимања, в. и Urban 2008: 193.

³⁰ Постоје одреднице у оба речника у којима се ова два метода комбинују, нпр. *бандоглав* (ПЕРСЈ); **белобрек** (ЕРСЈ 3: 113).

³¹ Немали број оваквих речи представља калкове са грчког или латинског у црквенословенском или још у старословенском, уп. нпр. ЕРСЈ 3: 59 s. v. **безобраз**.

случајевима се у ПЕРСЈ, по правилу, као етимон јавља реч из црквенословенског језика³² (нпр. s. vv. *áзбука, бѣзбѣдан, бѣздобразан*), док се евентуалне старословенске потврде, заједно са паралелама из других словенских језика, смештају на почетак трећег дела.³³ ЕРСЈ има другачији приступ овом типу лексике, који је на првом месту условљен ширином захвата и насловом одреднице (тј. тиме што је она врста хиперлеме, в. § 5.1.1). Стога се у одредницама **безбѣдан** и **безобраз** у другом делу упућује на одреднице које обрађују њихове творбене компоненте (**без²**, **беда** и **образ**) и у којима се објашњава њихово дубље (пра)словенско порекло, а речи из млађег словенског слоја (црквенословенског, рускословенског и сл.) које могу бити непосредни извор позајмљивања помињу се у трећем делу одреднице (ЕРСЈ 3: 49, 58–59).

7. За разлику од првог и другог дела одреднице, који је у оба речника чврсто дефинисан, трећи део има слободнију и слојевитију структуру. Он на почетку садржи одговарајуће балтске и остале индоевропске паралеле, балтословенске и праиндоевропске реконструкције, као и етимологију позајмљених предлога, детаљнију аргументацију етимолошког суда, алтернативна тумачења, изнета по степену вероватности уколико дата етимологија није неспорна³⁴ – укратко, све оно што доприноси тумачењу дубљег порекла речи из првог дела одреднице. Тај је сегмент намењен уже специјализованим стручњацима, на првом месту етимолозима и историчарима језика. У наставку, оба речника доносе различита објашњења – фонетска, творбена, семантичка, ареална – везана за конкретне домаће лексеме, која су намењена и лингвистима другачијег профила (дијалектолозима, србистима). Културно-историјски подаци, присутнији у ПЕРСЈ у односу на ЕРСЈ, намењени су, сходно његовој концепцији, и широј публици (в. нпр. s. vv. *ноќиѿр* и *кафа* у Бјелетић, Влајић-Поповић у овом зборнику). Иако им је општа шема овог дела одреднице заједничка, међу поређеним речницима се и у том сегменту могу уочити значајне разлике.

7.1. Сам почетак трећег дела одредница посвећених позајмљеницама у ПЕРСЈ разликује се од онога у ЕРСЈ по томе што садржи паралеле из других језика, које се у ЕРСЈ наводе у другом делу (в. § 6.2).

7.2. Став ауторског колектива према индоевропској реконструкцији у анализираним речницима мењао се, током времена, од почетне уздржаности до веће спремности да се, на основу нових сазнања из индоевропске морфологије и творбе, постојећа тумачења баштињене лексике подвргну провери или додатно поткрепе (ОС XV–XVI; Лома 2013а: 155–166; Лома 2013б: 175–182). То се може уочити како у оквиру објављених свезака ЕРСЈ, тако и поређењем одговарајућих одредница тог и приручног речника. Тако, на пример, одреднице *баѿина*, *бѣдо*, *бѣс* у ПЕРСЈ

³² Сличан методолошки приступ речима пореклом из плићих словенских хронолошких равни имају и Фасмер и Аникин, уп. на пример одредницу *браќ* (Фасмер 1: 206; Аникин 4: 149). БЕР се разликује и од руских и од српских речника пре свега због третирања старословенског као старобугарског, односно као најстарије фазе у развоју бугарског језика. У том смислу у овом речнику се, нарочито у ранијим томовима, стбуг. потврде смештају у први део одредница, а етимологија најчешће објашњава на прасловенском нивоу, уп. БЕР 1: 73 s. v. *браќ*¹.

³³ У погледу навођења паралела овакве одреднице идентичне су онима у којима се обрађују позајмљенице.

³⁴ ПЕРСЈ, иако обимом ограничен, не спада у тип тзв. догматских етимолошких речника (в. Liberman 2010: 59–61), у којима се износи једино мишљење аутора, без улажења у историју проблема и полемику поводом евентуалних алтернативних тумачења, чак и без упућивања на постојећу литературу.

садрже индоевропске паралеле или разматрања на праиндоевропској равни, којих нема у одговарајућим одредницама **батина**¹, **бео**, **бес** у ЕРСЈ (2: 245; 3: 147–151; id. 172–174).

7.3. Када је реч о етимолошкој анализи словенске лексике чије се порекло тумачи на хронолошким равнима дубљим од прасловенске, приметно је настојање у ПЕРСЈ да се што боље осветли балтословенско наслеђе. Из тог разлога, а такође и из потребе да се тумачење приближи читаоцима који нису етимолози, податак да је етимологисана реч балтословенска – на који се у ЕРСЈ често само имплицитно указује навођењем балтских паралела, уп. нпр. s. vv. **баба**¹ (2: 14–16), **бабити**¹ (id. 31–33), **бездан** (3: 50–52), **бик**¹ (id. 241–245) – у одредницама приручног речника се експлицитно истиче (s. vv. *баба*, *бабица*, *бездан*, *бик*).³⁵

7.4. Продубљивање етимолошке анализе у ПЕРСЈ није заобишло ни лексичку страног порекла. Док се ЕРСЈ углавном задовољава навођењем непосредног етимона, уколико га је могуће утврдити, а за његово даље порекло упућује на релевантну етимолошку литературу, нпр. s. vv. **аван**¹ (1: 46), **ајвар** (id. 77), **ајкула** (id. 80), **амајлија** (id. 140–141), **амбар**¹ (id. 144), **бадем**¹ (2: 66), **бакшиш** (id. 113), **балкон** (id. 130), **балун** (id. 133), дотле се у ПЕРСЈ детаљније разматра даље порекло етимона, његов формални и семантички развој, сродство с другим речима – уз навођење битних или занимљивих културно-историјских података, нпр. s. vv. *аван*, *ајвар*, *ајкула*, *амајлија*, *амбар*, *бадем*, *бакшиш*, *балкџон*, *балџон*.

7.5. Селективније уношење изведеница насловне речи у одреднице резултирало је тиме да се у трећем делу ПЕРСЈ детаљније разматра само једна или мањи број сродних речи. С друге стране, у ЕРСЈ се на истом месту тумаче специфичности облика и значења великог броја изведеница које не улазе у ПЕРСЈ, као и спорни облици за које није сигурно да ли уопште јесу у етимолошкој вези са насловном речи.

7.6. Понекад се у трећем делу одредница у ПЕРСЈ коментаришу синонимски лексички односи, што је такође последица веће усредсређености на појединачне речи у том речнику, док у ЕРСЈ тај податак, по правилу, изостаје. Синоними се у ПЕРСЈ обично наводе код позајмљеница и, уколико немају сопствену одредницу, укратко се објашњава њихово порекло, нпр. *стџа* s. v. *аван*, покр. *госпођин*, *госпоји(н)штак* s. v. *август*, стсрп. *пърџџь/парџџь*, *приставџь* s. v. *адвокат*, *морски пас*, покр. *пешикан* s. v. *ајкула*, *орџе* s. v. *алат*, *устајао* s. v. *бајат*, заст. *м(ј)џед* s. v. *бакар*, *напојница* s. v. *бакшиш*, *прах* s. v. *барут*, *алка*, *карика* s. v. *бедџуг*, *меџур* s. v. *бешика*, *сџџан* s. v. *заџџбина*.³⁶ Такође се у ПЕРСЈ доносе и тумаче речи карактеристичне за западну варијанту српскохрватског језика, односно за данашњи хрват-

³⁵ У индоевропској етимолошкој лексикографији данас преовлађује тенденција да се велика пажња посвећује реконструкцијама на што дубљој језичкој равни, по неким, науштрб тумачења речи насталих током историје језика (уп. Liberman 2010: 55). ПЕРСЈ, у том погледу, има уравнотежен приступ јер настоји да иде даље у односу на досадашње свеске ЕРСЈ, како на плану дубље реконструкције, када је посредни баштињена лексика, тако и на плану пажљивије ексцерпције и анализе историјских потврда, те прецизнијег тумачења речи (или њихових значења) које се у српском језику јављају током његове историје. О томе да таквом уравнотеженом приступу треба да стреме будући етимолошки речници, в. Liberman 2015: 234.

³⁶ В. одредницу *заџџбина* у Бјелетић, Влајић-Поповић у овом зборнику.

ски књижевни језик, нпр. *коловоз* s. v. *àвгуст*, *тѣк* s. v. *апѣтѣт*,³⁷ што није случај у одговарајућим одредницама ЕРСЈ, в. **август**, **апетит** (1: 48, 177).

7.7. Фокусираност на конкретну реч и популарна компонента у концепцијском профилу ПЕРСЈ отвориле су већи простор за културно-историјске податке, нпр. s. vv. *àвгуст*, *аждаја*, *бадем*, *барут*, *бибер*, којих нема у истој мери у одговарајућим одредницама ЕРСЈ – s. vv. **август** (1: 48), **аждаја** (id. 67–68), **бадем**¹ (2: 66), **барут** (id. 216–217), **бибер** (3: 220–221). Таква врста енциклопедијских податка даје се у ПЕРСЈ и у одредницама сразмерно рецентних позајмљеница којих нема у ЕРСЈ (нпр. s. vv. *àлбум*, *àсфалт*, *аутобус*, *бѣнзѣн*). Екстралингвистички подаци су присутни и у ЕРСЈ, али најчешће само уколико доприносе доношењу етимолошког суда (Бјелетић, Влајић-Поповић 2013а).

7.8. За разлику од трећег дела одреднице у ЕРСЈ, који је садржински хомоген и експлицитно писан првенствено за етимологе (Бјелетић, Влајић-Поповић и др. 2013: 70–75), овај део одреднице у ПЕРСЈ намењен је како лингвистима, тако и најширој публици. Због могућности да тој другој категорији корисника, услед визуелне неиздиференцираности, промакну њој намењени подаци, можда би вредело размислити о томе да трећи део одреднице у ПЕРСЈ буде подељен на два дела.

8. Два речника се међусобно разликују и по начину навођења литературе: док се у ЕРСЈ литература наводи иза сваког цитираног податка, у ПЕРСЈ се она даје збирно на крају одреднице (в. § 4).³⁸

9. Циљ овог рада био је да се утврди да ли се, и на који се начин, разлике у концепцији између ПЕРСЈ и ЕРСЈ огледају у етимолошкој обради грађе. Ова два речника се разликују у два кључна елемента концепције: први се тиче лексичке грађе на којој се темеље (основни лексички фонд савременог српског језика у ПЕРСЈ, према лексички књижевног језика и свих дијалеката у ЕРСЈ), а други се односи на циљне групе којима су намењени (ПЕРСЈ стручњацима и широј публици, а ЕРСЈ само стручњацима). Анализа упоредног материјала је показала да су те две концепцијске разлике довеле и до разлика у методолошком приступу обради лексичке грађе у ова два речника. Разлике се могу сврстати у две групе.

9.1. Разлике условљене лексичком грађом која се у речницима обрађује:

9.1.1. Мањи број одредница у ПЕРСЈ него у ЕРСЈ (§ 3.1).

9.1.2. Већа оријентисаност ка гнездовном принципу организације одредница у ПЕРСЈ него у ЕРСЈ (§ 3.2).

9.1.3. Већи број рецентних позајмљеница у ПЕРСЈ него у ЕРСЈ (§ 3.3).

9.1.4. Насловна реч је у ПЕРСЈ конкретна лексема из савременог књижевног језика, акцентована и граматички одређена (§ 5.1.2), док је у ЕРСЈ то „хиперлема”, полазни творбени облик за варијанте и деривате који следе (§ 5.1.1).

³⁷ Ове напомене су корисне и стога што показују да је данашња ареална / језичка дистрибуција понекад рецентна и да је у ранијим језичким фазама распрострањење лексема могло бити другачије, уп. нпр. *жлица* s. v. *кашика* (в. Бјелетић, Влајић-Поповић у овом зборнику). О разлозима за тумачење синонима и варијантне лексике у ПЕРСЈ в. § 3.2.

³⁸ Уколико је у одредници изнето ново етимолошко решење, на то у ЕРСЈ имплицитно указује одсуство цитиране литературе на крају другог сегмента одреднице, уп. нпр. **белбав**, **Беловар** (3: 82, 114), док се у ПЕРСЈ то сигнализира посебним знаком који стоји на самом крају одреднице, нпр. s. v. *бандоглав*.

9.1.5. Први део одредница је значајно мањи у ПЕРСЈ него у ЕРСЈ, због мањег броја изведеница, као и одсуства потврда из дијалеката, семантичких дефиниција, извора и убикација (§ 5.2.2).

9.1.6. Прецизније одређење етимона словенских речи чије се порекло тумачи на равнима плићим од прасловенске у ПЕРСЈ него у ЕРСЈ (§ 6.3).

9.1.7. У трећем делу одредница ПЕРСЈ према прилици се тумачи порекло синонимских парњака, а неретко и варијантне лексике у оквиру српско-хрватског језичког простора, што потпуно изостаје у ЕРСЈ (§ 7.6).

9.2. Разлике условљене циљном групом којој су речници намењени:

9.2.1. Паралеле за позајмљенице, које се у ЕРСЈ налазе у другом делу одреднице, у ПЕРСЈ су премештене на почетак трећег дела, како би се други део растеретио и учинио приступачнијим широј публици (§ 6.2).

9.2.2. Информације из области историје речи и културне историје у ширем смислу присутније су и детаљније у ПЕРСЈ, док се у ЕРСЈ оне јављују само спорадично (§ 7.7).

9.2.3. У ПЕРСЈ се литература сумарно наводи на крају одреднице, док је у ЕРСЈ сваки цитирани податак опскрбљен референцом (§ 8).

9.3. Неке разлике у обради грађе нису последица другачијих концепција ова два речника, већ су произашле из потребе да се тумачење дубљег порекла речи усклади са резултатима савремених етимолошких истраживања (в. § 7.2, 7.3, 7.4).

9.4. Промене у концепцији ПЕРСЈ у односу на ЕРСЈ – сужење пажње на стандардни језик и увођење популарне компоненте поред научне – омогућиле су да се анализирана лексика посматра под другачијим, фокусиранијим светлом и да се смести у конкретнији контекст. Оне су истовремено отвориле већи простор за тумачења лексиколошких односа, творбено-семантичких процеса и културноисторијских података у приручном речнику. Својом продубљеном научном компонентом ПЕРСЈ би могао допринети томе да се у наредним свескама ЕРСЈ, које ће у њему имати добар ослонац, већа пажња усмери на сагледавање и тумачење других проблема везаних за обиман дијалекатски материјал.

Литература

- Аникин А. Е. *Русский этимологический словарь*, 1–. Москва: Рукописные памятники Древней Руси, 2007–.
- БЕР: *Български этимологичен речник*, 1–. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, 1971–.
- Бјелетић М. „Проблема хронологическо-генеалогической стратификации слов славянского происхождения в однотомном этимологическом словаре сербского языка (на примере номинальных сложений).“ Janyšková I., Karlíková H. (eds.). *Etymological Research into Old Church Slavonic*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny (2015): pp. 43–55.
- Бјелетић М., Влајић-Поповић Ј., Лома А. „Методолошки приступ и структура одреднице.“ Бјелетић М. (прир.). *Ка изворима речи. Тридесет година етимо-*

- лошког одсека *Института за српски језик САНУ*. Београд: Институт за српски језик САНУ (2013): стр. 64–75.
- Бјелетић М., Влајић-Поповић Ј. „Шта све један етимолог мора да зна.” Бјелетић М. (прир.). *Ка изворима речи. Тридесет година етимолошког одсека Института за српски језик САНУ*. Београд: Институт за српски језик САНУ (2013а): стр. 130–142.
- Бјелетић М., Влајић-Поповић Ј. „Једнотомник – између популарног и научног речника.” Бјелетић М. (прир.). *Ка изворима речи. Тридесет година етимолошког одсека Института за српски језик САНУ*. Београд: Институт за српски језик САНУ (2013б): стр. 145–154.
- Бјелетић М., Влајић-Поповић Ј., Лома А. „Методолошки приступ и структура одреднице.” Бјелетић М. (прир.). *Ка изворима речи. Тридесет година етимолошког одсека Института за српски језик САНУ*. Београд: Институт за српски језик САНУ (2013): стр. 64–75.
- Влајић-Поповић Ј. „Ништа без дијалеката.” Бјелетић М. (прир.). *Ка изворима речи. Тридесет година етимолошког одсека Института за српски језик САНУ*. Београд: Институт за српски језик САНУ (2013): стр. 167–171.
- Влајић-Поповић Ј., Бјелетић М. „Приручни етимолошки речник српског језика – допринос савременој етимологији.” Ристић С., Лазић Коњик И., Ивановић Н. (ур.). *Лексикологија и лексикографија у светлу савремених приступа*. Београд: Институт за српски језик САНУ (2016): стр. 197–210.
- ЕРСЈ: *Етимолошки речник српског језика*. А. Лома (ур.), 1–. Београд: САНУ, Институт за српски језик САНУ, 2003–.
- Лома А. „Од индоевропског до словенског и назад.” Бјелетић М. (прир.). *Ка изворима речи. Тридесет година етимолошког одсека Института за српски језик САНУ*. Београд: Институт за српски језик САНУ (2013а): стр. 155–166.
- Лома А. „Београдски етимолошки пројекти и њихов компаративистички значај.” Бјелетић М. (прир.). *Ка изворима речи. Тридесет година етимолошког одсека Института за српски језик САНУ*. Београд: Институт за српски језик САНУ (2013б): стр. 175–182.
- ОС: *Огледна свеска*. П. Ивић (ур.). Београд: Етимолошки одсек Института за српски језик САНУ, 1998.
- ПЕРСЈ: Бјелетић М., Влајић-Поповић Ј., Лома А., Петровић С. *Приручни етимолошки речник српског језика*. Лома А. (ур.). Београд: Етимолошки одсек Института за српски језик САНУ.
- РКС: Даничић Ђ. *Рјечник из књижевних старина српских*, I–III. Биоград, 1863–1864. Београд: Вук Караџић, 1975.
- Фасмер М. *Этимологический словарь русского языка* (перевод с немецкого и дополнения Олега Николаевича Трубачева), I–IV. 2. изд. Москва: Прогресс, 1986–1987.

*

Voček V. „On tools for the classification and evaluation of (Slavonic) etymological dictionaries.” *Perspectives of Slavonic Etymology*. В. Vykypěl, V. Voček (eds.). Praha: Nakladatelství Lidové noviny (2016): pp. 19–31.

- Buchi É. „Etymological dictionaries.” *The Oxford Handbook of Lexicography*. Durkin Ph. (ed.). Oxford: Oxford University Press (2016): pp. 338–349.
- Durkin Ph. „Introduction.” *The Oxford Handbook of Lexicography*. Durkin Ph. (ed.). Oxford: Oxford University Press (2016): pp. 1–4.
- Liberman A. „The Genre of the Etymological Dictionary.” *Proceedings of the XIV Euralex International Congress. (Leeuwarden, 6–10 July 2010)*. Dykstra A., Schoonheim T. (eds.). Leeuwarden: Fryske Akademy, Afuk (2010): pp. 47–64.
- Liberman A. „The future of etymological dictionaries.” *Studia Linguistica Universitatis Iagellonicae Cracoviensis*, 132 (2015): pp. 229–237.
- LPS: Miklosich F. *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*. Vindobonae, 1862–1865. Wien: Scientia Verlag Aalen, 1963.
- Petrović S. „Svest 'consciousness' and *savest* 'conscience' – Slavic layers in the Serbian lexicon.” *Etymological Research into Old Church Slavonic*. Janyšková I., Karlíková H. (eds.). Praha: Nakladatelství Lidové noviny (2015): pp. 309–318.
- RJA: *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–XXIII. Zagreb: JAZU, 1880–1976.
- Skok P. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–IV. Zagreb: JAZU, 1971–1974.
- Stachowski M. „Remarks on the Notions 'Dogmatic' and 'Analytic' in Etymological Lexicography.” *Studia Linguistica Universitatis Iagellonicae Cracoviensis*, 132 (2015): pp. 271–281.
- Urban M. „Secretary bird, or how an etymological dictionary should be written and by whom.” *Studia Etymologica Cracoviensia*, 13 (2008): pp. 191–199.

Snežana M. Petrović
Marija D. Vučković

ETYMOLOGICAL DICTIONARIES OF THE SERBIAN LANGUAGE – FROM CONCEPT
TO METHODOLOGY

Summary

Two etymological dictionaries of the Serbian language are currently being compiled – *Etimološki rečnik srpskog jezika* (ERSJ), an exhaustive, thesaurus-type, long-term project, and *Priručni etimološki rečnik srpskog jezika* (PERSJ), a concise manual.

These dictionaries differ conceptually in two major aspects: a) the lexical material they are based on – exhaustive literary and dialectal material for ERSJ on the one hand, and standard Serbian for PERSJ on the other; b) the audiences they address – experts in etymology and linguists in general for ERSJ on the one hand, and both linguistic experts and the broader audience for PERSJ on the other.

The aim of this paper was to investigate whether the conceptual differences between the two dictionaries have resulted in differences in methodological treatment. The analysis of the respective material (covering letters *a-* and *b-*) has exposed the following differences: a smaller number of lemmas in PERSJ than in ERSJ (§ 3.1); a more nest-oriented approach in the organization of lemmas in PERSJ than in ERSJ (§ 3.2); more recent borrowings in PERSJ than in ERSJ (§ 3.3); the headword in PERSJ is a form from standard Serbian, accented and grammatically determined (§ 5.1.2), while in ERSJ the headword is a kind of 'hyperlemma', an initial derivation form without accent (§ 5.1.1); the first part of the lemma in PERSJ is significantly shorter than in ERSJ, due to a more restrictive selection of derivatives and to the absence of dialectal material, semantic definitions, references and place names (§ 5.2.2); a more precise identification of the etymon in the case of inter-Slavic borrowings in PERSJ, especially in the case of loanwords from (Old) Church Slavonic (§ 6.3); the explanation of

synonyms and functional or regional variants, often given in the third part of the lemma in PERSJ, are absent from ERSJ (§ 7.6); in the case of loanwords, parallels from other languages placed in the second part of the lemma in ERSJ, are transferred to the third part in PERSJ (§ 6.2); information on word history and cultural history in a broader sense appears more frequently, and is more detailed in PERSJ than in ERSJ (§ 7.7); references in PERSJ are clustered at the end of the lemma, whilst in ERSJ each piece of data cited has its own reference (§ 8).

Key words: etymology, etymological dictionaries, lexicographic methodology, metalexigraphy, Serbian.